

Zázračná madona Ukřižovaná Newtonův mozek

JAKUB ARBES

Česká klasika

**ZÁZRAČNÁ MADONA
UKŘIŽOVANÁ
NEWTONŮV MOZEK**

ZÁZRAČNÁ
MADONA
UKŘIŽOVANÁ
NEWTONŮV
MOZEK

Jakub Arbes

slovart

Collectors concept by arrangement
with Worth Press Ltd., U.K.

© Nakladatelství Slovart, s. r. o., v Praze roku 2011
Cover illustration © Adolf Born

Korektury Marie Teplá
K vydání připravila Kateřina Hladká
Sazbu zhotovil Alias Press, s. r. o., Bratislava
Vytištěno v Číně

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace
nesmí být reprodukována, uložena ve vyhledávacím
systému či šířena jakýmkoliv způsobem – elektronicky,
mechanicky, kopírováním, nahráváním či jinak – bez
předchozího písemného svolení majitelů autorských práv.

ISBN 978-80-7391-460-8

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

www.slovart.cz

ZÁZRAČNÁ MADONA

Koře se kráse a blouzně o harmonii
a dokonalosti odsuzuješ vše, co svíjí se
v prachu přirozené slabosti a nedokonalosti...
Nuže, miluj krásu a škaredost nenávid'; sílu
oslavuj, slabost haň a tup! Reky, kteří pro
ideu raději slavně umírali, nežli by byli pro
ni skrytě trpěli a namáhavě pracovali, oslavuj
epopejí, románem a tragédií, a budiž jist, že
všickni, kdož vyučili se poezii ve školách z knih
a v životě z jeviště, budou ti vděčně tleskati, žeš
tak vzorně pochopil tradicionelní předsudky –
ale o harmonii světa se nezmiňuj!

Ze staršího rukopisu

První dech jara!

Divuplnou mocí jeho náhle vše oživeno, probuzeno, omlazeno. Těžké, zádumčivé chmury zmizely, charé, smutné pološero nevlídných dnů ustoupilo zlatoskvoucímú jasnu.

Poprvé zase po dlouhé době zapadlo slunce v žhavě purpurové záplavě a tichý, vlašný večer počíná nad Prahou rozkládati své poloprůsvitné stíny.

Přitmívá se, ale úplně se nesetmí.

V téže míře, jako ubývá zarůžovělého jasna slunečního, přibývá snivého, magického svitu luny a zanedlouho zaleskne se Praha v nejkrasším rouše lunojasně noci.

Jediný dech jara, a vzápětí mu živý ruch a svěží, prudší žilobití všude – i tam, kde v bezprostředním blízku paláců a nádhery bída je domovem – na Novém Světě.

Zvláštní, podivné to zákoutí Prahy! Jediná ulice, vlastně skoro jediná řada domů a baráků, a přece nyní už bezprávně tak smutně pověstna svou pokorně podlízavou nebo dotíravě drzou bídou, svými potulnými, ošumělými a rozedranými existencemi, svou bezohlednou, vyzývavou surovostí, svým mravním kalem a pustými divokými vášněmi svými!

Kvečerů však tam ruch i život dříve než jinde zaniká. Přenesen do nízkých chudobných světniček při záři malé lampy nebo čadícího kahánku povlovně zaniká nebo se soustřeďuje v začoudlé krčmě některé, kde uprostřed kouře a dusných výparů při plných džbáncích drsným zpěvem, drnkotem harfy nebo kvikotem harmoniky rozdmychován vždy divočeji se rozvlňuje, až za sprostých neb oplzlých vtípů a surových žertů mnohdy k zběsilosti se rozbouří, by zanikl buď náhle cizím zakročením nebo znenáhla zemdlením, vysílením...

Rychleji nežli jindy rozhostil se tentokráte večerní klid po Novém Světě.

Měsíc je skoro v úplňku a stříbrná jeho zář dodává pustému tomuto zákoutí ráz snivé zádumčivosti.

Světla v oknech byla už pohasla, na ulici jest pusto. Jen časem zaduní po dlažbě temně cvakající zrychlený krok opozdivšího se obyvatele nebo těžkopádný, odměřený krok policejní hlídky. Ale po chvíli jest vůkol zase mrtvé ticho; jenom potok, vnikající pod hradbami do města a hned zase širokou stokou do Jeleního příkopu, hrčí ztemna, úpěnlivě jako vzdálený vodopád.

V nejzazším koutě Nového Světa, těsně pod hradbami – tam, kde vniká Brusnice do města, stojí malý, starý, šindelem krytý domek.

V domku panuje hrobové ticho; toliko z jediného, polootevřeného okna září mdlé světlo. Okénko jde

do Jeleního příkopu. Plavá zář měsíce padá oknem do jizby, tvoříc na vyšlapané, zašpiněné podlaze širokou, světlem lampičky nažloutlou světlejší prouhu.

Jizba jest nizoučká; stěny vlhky a špinavy, strop a kouty plísni pokryty.

Nečetný nábytek je velmi chatrný. Starý, drhnutím hrbolovitě vytřený stůl, dvě rozviklané staré sesle, z jejichž sedadel čouhá tu a tam kus zpukřelého sena, podle jedné stěny postel bez peřin, těsně u malých, rozpraskaných dveří starý kufřík a vedle starodávných kachlových kamen, na nichž stojí hořící lampička, vybledlým a po stranách roztřepeným kusem starých šatů ženských přikrytý košík na prádlo – toť vše, čím potřebě a pohodlí mělo býti vyhověno.

U okna, obličejem ku kamnům obrácena, sedí na nízké stoličce ženština. Jest oděna v ošumělou šedivou suknici, na hlavě má vybledlý šáteček neurčité barvy. Podpírajíc k prsoum nachýlenou hlavu o obě dlaně, sedí nepohnutě a neodvratně dívá se přímo před sebe na podlahu.

Tvář její a vůbec skoro celé tělo je v stínu, jež tvoří v záři lampičky roh kamen; toliko pravá, poněkud velká ruka a po této straně zespod šátku přes rámě splývající bohatý plavý vlas jsou ozářeny.

Po chvíli ženština vztyčila hlavu a odhrnula rukou pramen vlasů nazad.

Zář lampičky padla na pravidelnou, skoro sličnou její tvář, jevící nyní prudké vnitřní pohnutí. Kyprá nadra dmou se rozčilením; plná a zajisté ještě přednedávnem zdravím kypící tvář jest chorobně rozpálena, z temného, vášnivě rozjiskřeného oka sálá hněv a lítost.

Náhle prudce vstala, popošla ku dveřím a zase nazpět k oknu. Jsouc bosa přešla jizbičku tiše, jako by ji byl stín přeletl.

Zář lampičky osvětluje nyní celou postavu.

Je to nanejvýš dvacetiletá, spíše boubelatá nežli štíhlá dívka venkovská.

Opřevši se rukou o širokou římsu zadívala se oknem do Jeleního příkopu.

Měsíc, stojící zdánlivě nepohnutě nad chrámem Svatovítským, ozařuje toliko jižní svah Jeleního příkopu; svah polední a nad ním k obloze trčící vysoké průčelí zámku hradčanského nalézají se úplně ve stínu.

Místy zasahuje stín ten nejen až po koryto širokého příkopu, kterýmž hadovitě protéká potok, nýbrž táhne se také někde, zvláště nablízku Prašného mostu, vysoko do výše po svahu jižním.

Jen v popředí, kde jsou oba svahy příkopu méně přikry, kde na konci zámku hradčanského počíná nevysoká zeď, dělící příkop od Nového Světa, jest ozářena také ještě část svahu jižního, a tudíž i potok, jehož vlny v žhavém spěchu plynou hravě dál, zpočátku jako jediný jasný proud roztaveného stříbra, pak již jen co třpytící se obrovský řetěz stříbrný, až posléze v dáli jako bludné světélkující hvězdičky v neproniknutelném temnu beze stopy porůznu a osaměle zanikají.

Posud ještě skoro úplně lysé větve stromů a keřů trčí smutně k bezoblačné temnosivé výši; ale po stránkách již pučí kyprá tráva a tu a tam na některém stromě nebo keři na výsluní lesknou se již poupata v záři měsíce jako hnědé nebo sivé drahokamy.

Nade vším rozložena jest tajuplná, snívá zádumčivost vděků a půvabů plné májové noci.

Kolkolem panuje hrobové ticho, rušené jen jednotvárným žhavým šumem potoku nebo časem temným šelestem, když mírný větrík náhle se vzedme

a v haluzích stromů a v nízkých křovinách na okamžik zasviští.

Dlouho dívala se dívka okénkem v neurčité prázdno.

Čarokrása jarní noci byla jí zdánlivě úplně lhostejná; ale tajuplná, konejšivá její moc nezůstala bez účinku.

Rozpálená tvář dívčiny nabyla znenáhla výrazu klidnějšího, vášnivý lesk oka se přitlumil. Z ubledlé, unylé tváře zírá již jen tichý, ale hluboký zármutek, z temného oka pak ochablost, duševní i tělesné zeslabení, ba skoro vysílení.

A právě tak prudce, jako byla před nedávnem vstala, zase usedla a opřevši se zády o navlhlou stěnu položila na klíně ruce křížem, přimhouřila oči a zamyslíla se.

Zdá se, jako by ji byly obestřely mrákoty.

Myšlenky míhají se jí v duši v chaotickém vlnění jako příšerné stíny. Znenáhla nabývají však temné, mlhavé obrazy určitosti a barvivosti; v duši její vystupuje obraz za obrazem: tu jasný, zářící jako radost v mladistvé tváři, tu zase temnější a neveselý nebo pošmourný jako smutek v tisícerých obdobích.

Zalétát v myšlénkách v doby nedávno minulé...

I vidí v duchu uprostřed luk a rolí malou utěšenou vísku. Kolkolem nevysoké, lesem pokryté pahoryny a nad krajinou sváteční poklid. Na konci vísky osamělá, neúhledná chatrč došková.

Slunce kloní se k západu.

Zlatí paprskové jeho pohrávají v listoví malé zahrádky a vnikají okénkem v nízkou, čistou světničku.

U kamen v koutě sedí vetchá, stříbrovlasá stařenka. Vráskovitá její tvář je chorobná; ruka se jí třese, hlas je mdlý.

A přece ještě dí:

„O ne! Jen doma, dcerko, nezůstávej! Jdi a poskoč si!... Zatím si dřimnu, nežli ty se vrátíš... Jen jdi, o mne se nestarej! Dokud jsem byla mladá..., vždyť víš, já ti často o tom povídala... Nech mne jen zdřimnout!...“

A náhle obraz jiný: V prachu a kouři veské krčmy víří tanec. Hudba vříská, chasa výská. Na všech tvářích smích, ve všech srdcích, ve všech duších jaré, svěží, bujné veselí.

Jen v přístěnku tam stojí hoch bledý, hladké tváře. Však jen chvíli stojí: jižť se zraky jejich setkaly – již s ním víří v kole...

Doposud se jí zdá, že cítí, jak jí ruku poprvé stiskl – jak poprvé ji k srdci přivinul...

I vidí pak krajinu v stříbru měsíce se skvíti. Slyší v duchu poznovu jen ta milá, tak podivně milá a lahodná slova jeho... Cítí, že jí krev jak oheň proudí tělem, že hlava jako v plamenu a srdce prudce, vášnivě že buší...

Kolkolem ticho, jenom z lesa někdy sova zahoukne...

Však již nevidí, již neslyší... Jen vroucí plamenné líbání cítí a jako ve snu zdá se jí, jak se důvěrně k němu tulí, – vždy blíž a blíže, že blíž už přituliti se ani možno není...

Pak náhlé procitnutí z růžového sna k drsné skutečnosti.

A opět vidí chatrč, opět světničku tu milou, tichou...

A u kamen stará matka dosud sedí v koutku; ale nepohnutě, ztuhle... Oko její v sloupu, ruka studená jako led, srdce více nebije...

Náhly hluk a ryčný lomoz vyrušil dívku ze zadumání.

Vyskočila, a nahnuvši se z okna, naslouchala.

Bylo slyšeti drsné mužské hlasy, slova beze vší souvislosti, časem zaklení a hned nato surové spílání, pak temné rány a úpění.

Vřava roste, hluk stává se divočším, hulákání mění se v řvaní. Často slyšeti slova: „Ty ohyzdný pse“ a „škaredá obludo“ – pak zase: „Ty vyschlá herko – klid se!“

A zase nesrozumitelný hluk a klení, pak volání po hlídce policejní.

Naslouchající dívka nic nevidí, překážíť jí zeď; ale tuší, co jest asi příčinou hluku. Jeť naproti krčma a patrně tu zpití rváči vyhrnuli se na ulici.

Po chvíli slyšeti blížící se kvapné kroky z jedné strany a ještě rychlejší, ale vzdalující se kroky několika osob, patrně před někým prchajících.

Blížící se kroky náhle se zastavily; hluk, jenž byl na chvíli ustal, začíná znovu.

Opět není skoro ničemu rozumět, leda jednotlivým surovým výkřikům a nadávkám.

„Tu vyschlou opici jsem zadržel,“ řve kdosi hlasem tura; hned nato slyšeti sípavý hlas ženský, pak pláč a úpění.

Ještě několik vřeštivých výkřiků, pak zvučný velitelský hlas, nato temné, patrně nespokojené mumlání celého davu. Opět zazněl hlas velitelský, rozkazující.

Mumlání davu se tiší, až zaniká. Nato slyšeti vzdalující se kroky několika osob.

Když kroky poznenáhla v dáli dozněly, nastalo na ulici opět dřívější pusté ticho.

Pouličním tímto výjevem ze svého dumání vyrušená dívka naslouchá ještě chvíli, jako by očekávala nový výbuch; avšak noční ticho neruší nežli žhavé bublání potoka a na několik okamžiků temný, odměřený zvuk hodin z věže svatovítské.

Bije desátá.

Poslední rána dozněla a tichou nocí tetelí se tklivé, přeskakující stříbrné zvuky loretánských zvonků.

Jest cosi bolestně rozchvívajícího v tom divném, truchlivém znění jejich jako v třesoucím se hlase umírajícího, jako v crkotu krve z hluboké rány.

Dívka naslouchá napjatě. Ale i tyto zvuky dozněly – i v Loretě odbila desátá a nastalo opět jen šumem potoka rušené hluboké ticho noční.

Dívka jako ve snu odvrací se od okna.

Tvář její jest opět rozpálena, oko rozjiskřeno, jako by jí byla znovu divoká vášně duši rozechvěla.

Cosí zvláštního, neobyčejného děje se v duši té, zmítané trpkými, bolestnými vzpomínkami. V celém vzezření jeví se prudké pobouření, náruživé rozjitření, jako obyčejně předchází skutek rozhodný, ba zoufalý...

Odvrátivši se od okna sedá zase na stoličku. Však vnitřní pobouření jest tentokráte příliš prudké, než aby bylo možno setrvati na jednom místě.

Vzchopivši se přešla několikrát po jizbě.

Krok její jest nejistý, zrak téká plaše z místa na místo, rty se pohybují, jako by se šeptmo modlila.

Po chvíli opět sedá.

Vtom cosi u kamen jak ptáče zatiklo a hned nato slyšeti tichý šelest, jako když myška suchým listím nebo papírem pohrává.

Dívka upřela zrak svůj na přikrytý koš na prádlo.

Šelest se opakuje a provází jej slabé zavržení, jako když se dítě probouzí. Šat, kterým koš přikryt, pomalu se hýbe, pak náhle po jedné straně se shrnul a objevila se dětská nožička.

Dívka několik okamžiků váhá, pak ruče vyskočila a chvátá ku koši.

Dítě se rozplakalo. Shrnuvši nožičkami úplně šat, kterýmž byl koš přikryt, šermuje ručinkama i nohama v povětrí a vřiská přitom, div uši nezalehají.

Dívka pokleknuvši ku koši zadívala se na dítě a rozpálenou tvář její přeletěl úsměv tak trpce bolestný, jako by se pousmála nešťastná matka při vzpomínce, že okamžité štěstí své vykoupila kdysi zneuctěním vlastního dítěte.

Však dítě nedbajíc matčiny bolesti vřiská dál. Matka musí se aspoň pokusiti o jeho ukonejšení.

Vyňavši dítko z koše usedla na zem a hýčkajíc je chvíli přivinula je k nádrům a dala mu píti, bzučíc přitom konejšivou jakousi píseň dětskou.

Dítě vzavši hltavě prs okamžitě umlklo; ale zanedlouho prs zase pustilo; byloť usnulo.

Matka nahnuvši k němu hlavu políbila je lehýnce na čílko, pak opatrně je zvedla a položila opět do vetších, ale čistých plínek do koše, v němž bylo leželo, nežli se probudilo.

Nato rovněž tak pozorně a opatrně vzala koš s dítětem a postavila jej na stůl.

Zář na kamnech hořící lampičky padá přímo do koše na dítko.

Je to několik týdnů staré děvčátko v kratinké košilce. Tvar a tahy útlounké tvářinky nejsou sice ohyzdny, ale jemnoučká, chorobně nažloutlá a zamodralými žilkami protkaná pleť tvářinku tu hyzdí, dodávajíc jí výrazu poněkud přiblblého.

Tělíčko je suchounké, pouhá to drobná kost a tenoučká, takměř průsvitná kůže. Nahnědlá víčka očí jsou hluboko zapadlá, jako by byla do důlků očních násilně vtlačena, čímž vedle výrazu přiblblosti nabývá tvářinka také ještě výrazu odporného, jako u mrtvol osob škaredých.

Možná že něco z ohyzdnosti té patří na účet nedostatečného osvětlení, neboť čadící lampička, prskajíc špinavě žlutou svou zář, časem tak ztemnila, že téměř není lze předměty kolem rozeznati.

Ale mnoho toho asi nebylo, když i matce na dítě ko své upřeně pohlížející zalily se oči slzami a ze rtů splynula přidušená slova:

„Ubohý, přeubohý lazárku!...“

Dlouho dívá se matka na dítě.

Však čím déle se dívá, tím prudčeji bije jí srdce lítostí, tím bouřlivěji vlní se jí ňadra bolestí téměř křečovitou.

Musí býti cosi nevýslovně skličujícího, ba zdrcujícího v takovémto dívání se matky na jediné své dítě, ohyzdné a mrzácké, na dítě, jež zdá se každým tahem, každým svalem, každou žilkou připomínati, jako by bylo počato v okamžiku největšího hoře a porozeno v hodině největší bídy, největšího utrpení.

Matka slzíc usedavě štká, ale zraků svých od dítěta přece odvrátiti nemůže.

„Jak jsem se těšila!“ zašeptala posléze. „Jak jsem se těšila, že budu míti aspoň v tobě útěchu, ty milé, drahé dítě!“

A sklonivši se políbila dítě opěť lehýnce v čítko.

„Jak vroucně modlila jsem se k rodičce boží,“ šeptá vztyčujíc hlavu, „bys ty bylo také tak sličné, také tak miloučké jako ona na tom obrázku, jež mi dal otec tvůj v blahém, sladkém okamžiku na památku...“

Přitom zahleděla se na malý medailonek, jež mělo dítě na úzké tenké tkaničce na krčku.

V medailonku byla miniaturní fotografie rodičky boží ideální krásy.

Havraní vlas, temným žárem planoucí oko a nevýslovně vážná samostatnost v čarokrásných tazích!

Podobný asi obraz tanul matce na mysli, když ještě o štěstí mateřském snívala, podobně sličné dítě přála si mítí...

A teď, když na ně pohlíží, když z dítky svezl se zrak na čarokrásný obraz bohorodičky, teď zdálo se jí, jako by nebylo v světě místa pro její dítě, jako by dítě to navždy mělo býti povrženo nebo jen z milosti, z útrpnosti trpěno.

Krev žene se jí při myšlénce té k mozku a zase prudce k srdci.

Ale přece zraků svých neodvrací, ba nahýbá se, aby ještě lépe mohla patřiti v tvář svého dítěte i na obraz bohorodičky.

Vtom dotknul se jeden pletenec zčásti rozpuštěných vlasů jejích tváře dítěte.

Ze sna vyrušeno otevřelo dítě několikrát po sobě oči, ale vždy je hned zase zavřelo, jako by jimi palčivá bolest božce kroutila.

Výraz tvářičky jeho byl v okamžiku tom skoro příšerný.

Matka vzkřikla zděšením.

Dítě otevřevši ještě jednou oči nechalo je tentokráte déle otevřeny, jako by se dívalo na matku; ale pak je opět zavřelo a klidně, odměřeně oddychujíc tiše dále spí.

Náhle zděšením vzkřiknuvší matka potácí se od stolu.

Úzkost, bolest a lítost svírají jí prsa.

Vrávorá ku dveřím a zase k oknu, jako by něco hledala. U okna poklekla, vlastně sklesla na zem, a upřevši zrak svůj k temnosivé obloze, sepjala ruce a dlouho se modlila. Útěchy však v modlitbě nenalezla.

Povstavši potácěla se opět z místa na místo, až zastavila se u kufříku u dveří.

Dlouho v něm něco hledala mezi starými kusy šatů a hadry, až posléze našla purpurovou stužku.

Běře ji, prohlíží, navinuje kolem prstu a zase rozvinuje, jako by zkoumala, dosti-li pevná.

Náhle se vztyčuje a tiše, po prstech krade se ku stolu.

Opatrně, by dítě neprobudila, nadzvedá mu hlavinku a klade kolem krčku červenou stužku, jako na zkoušku, jak mu bude slušeti.

Ruka se jí přitom třese, prsa se dmou a srdce prudce, divoce tluč.

Pozorně, opatrně zavazuje stužku.

Vtom venku cosi pronikavě, táhle zapísklo.

Písknutím vyrušená matka se pohnula a zadívala se od stolu v neurčité prázdno lunojasné noci.

Několik okamžiků bylo ticho, pak zaznělo z Jeleního příkopu několik tónů rychle za sebou jasně pronikavých jako zvuk stříbra – první to akordy písně slavičí.

Zazněly náhle tak rychle za sebou, že vzrušily takřka jen na okamžik hluboký poklid noční; pak zase vše ztichlo a jenom šum potoka dorážel k uším chvějící se matky.

Chvíli ještě naslouchala, načež se ještě jednou zadívala v tvář spícího dítěte.

Opatrně vzala pak za oba konce stužky, zamhouřila oči, zaťala zuby a prudce, vši silou – zadržela klikku; přidrževši pak jedním palcem první uzlík, zadržela rychlostí blesku uzlík druhý...

Z prsou nebožého tvora vydral se táhlý, dutý vzdech.

„Ne, ne! ty nemůžeš, ty nesmíš žít!“ zaúpěla krkavčí matka, vrávorajíc téměř beze smyslu od stolu k oknu.

V témž okamžiku zazněl z Jeleního příkopu tichou nocí zpěv slavíka.

Zpočátku několik tónů pronikavě jásavých, jako když náhlá radost v duši zapadne, pak na okamžik ticho.

Hned nato rozvinují se nočním tichem jemně, měkce a úzkostlivě táhlé, chvějící se zvuky jako něžný, sladký ševel touhy nesmělé.

Však pomalu mění se touha v žel a tklivý zármutek; vzduchem nese se tón smutný, žalostný jako stesk a nářek, jako úpění a bědování duše k smrti zraněné.

A povlovně, jako když se beznadějnost v duši vkrádá, smutná, zádumčivá píseň tichne, umlká.

Na chvíli opět ticho. Však náhle tón jásavý, tón blahé naděje i sladké rozkoše.

Hravě tetelí se jako laškující zlatý paprsek na chvějícím se lístku růžovém; pak jako by si poskočil a v kole zavířil, nese se nocí dál a dále, jako by chtěl v zátiší kdes doznít, navždy zaniknout.

Však mimo nadání se vrací... Mění se v steré, v tisícové tóny melodické... Jako stříbrné zvonky rozvučí se tyto tóny vzduchem, brzo jako zblízka, brzo jako zdálky, brzo přitlumeně a zase jasně, jako by se výš a výše vznášely...

Není to již výraz touhy, zármutku a beznadějnosti; jsou to tóny různé, ale stříbrojasné – harmonické to zvuky rozkoše, blaha a štěstí nevýslovného...

A za těchto sladkých zvuků ubohé dítě k smrti pracuje.

Dutým, táhlým, z nejhlubších útrob se vydravším vzdechem zahájilo krutý zápas smrti.

Násilně probuzeno vypouliho oči; studený pot vystal mu na čele. Úpíc a sténajíc zvedlo ručinky i nožičky do výše a šermujíc jimi v povětří svíjí se vždy více v přibývajících bolestných nesnázích. Krev hrne se mu k hlavě, tvářinky a brzo celý obličej se rumění.